

UOT:811.

**AZƏRBAYCAN VƏ İNGİLİS DİLLƏRİNDƏKİ SİYASİ
DİSKURSDA MƏCAZLAR**

Təhməzova Günay Yaqub qızı
Bakı Slavyan Universitetinin dissertantı
Qarabağ Universitetinin müəllimi
tehmezovagunay@mail.ru>

Xülasə: *Bu məqalədə siyasi diskursda məcazların funksiyası və əhəmiyyəti araşdırılır. Məqsəd məcazların təkcə bədii üslub elementi kimi deyil, həm də ideoloji vasitə olaraq necə istifadə edildiyini göstərməkdir. Məcazlar vasitəsilə siyasətçilər auditoriya ilə emosional bağ qurur, mürəkkəb ideyaları sadələşdirir və ictimai şüuru formalaşdırırlar. Məqalədə həm klassik ritorika nəzəriyyəsinə, həm də müasir diskurs analiz metodlarına istinad edilir. Siyasi diskursda məcazlar güclü ifadə vasitələri olaraq, mürəkkəb ideyaların sadələşdirilməsində, ictimai rəyi formalaşdırmaqda və emosional təsir yaratmaqda mühüm rol oynayır. Azərbaycan və ingilis dillərindəki siyasi məcazların müqayisəli təhlili, bu dillərin mədəni və dil strukturlarının məcazların istifadəsinə necə təsir etdiyini göstərir. Hər iki dildə, məcazlar yalnız dilin bədii vasitələri deyil, həm də ideoloji və strateji alətlərdir. Onlar, siyasi liderlərin mesajlarını auditoriyaya çatdırmaq, ictimai rəyi yönləndirmək və siyasi gündəmi müəyyənləşdirmək üçün istifadə olunur. Məcazların analizi, siyasi diskursun dərin strukturlarını və güc dinamikalarını anlamağa kömək edir. Məqalədə məcazların ən çox işlənən növü olan metaforlardan bəhs edilir.*

Açar sözlər: məcaz, siyasi, diskurs, ictimai, prezident, metafor.

Ключевые слова: метафора, политический дискурс, общественное мнение, президент.

Key words: metaphor, political discourse, public opinion, president.

Siyasi diskurs — ictimai fikir formalaşdırmaq, təsir göstərmək və hakimiyyət uğrunda mübarizə aparmaq üçün istifadə olunan əsas kommunikasiya vasitəsidir. Bu diskursda istifadə olunan dil sadə informativ vasitə olmaqdan çıxaraq simvolik və psixoloji təsir gücünə malik olur. Bu çərçivədə məcazlar xüsusi yer tutur. Bir çox tədqiqatçılar müasir siyasi kommunikasiyanın getdikcə daha ifadəli xarakter aldığını qeyd edirlər. Bu sahədə əsas diqqət aşağıdakı xüsusiyyətlərə yönəlir: *qiymətləndirmə, emosionallıq, fikrin parlaq ifadəsi və üslub fərdiliyi*. Lakin metaforanın siyasi diskursdakı rolu sadəcə nitqə ifadəlilik və obrazlılıq verməklə məhdudlaşmır. İlk növbədə, məcazlardan istifadə informasiyanı dinləyici üçün daha anlaşılan formada çatdırmağa, mürəkkəb siyasi hadisələri isə oxucuya tanış və sadə reallıqlar vasitəsilə izah etməyə imkan yaradır. Çünki siyasi nitqlər adətən geniş kütləyə ünvanlanır və siyasi sahə mürəkkəbliyi və yüksək dərəcədə abstraktsiyası ilə seçilir, bu səbəbdən metafora son dərəcə faydalı və təsirli vasitə sayılır.

Müasir siyasi diskursda ən fəal istifadə olunan üsullar arasında məcaz şübhəsiz ki, əsas yerlərdən birini tutur. Çünki məhz metaforaların istifadəsi mətnə daha canlı və ekspressiv forma verir, müəllifə isə təkcə oxucunun diqqətini cəlb etməyə yox, onu məqalə boyunca saxlamağa da imkan yaradır.

“Metafora insan düşüncəsinin analoq imkanlarını aktivləşdirərək, ölkənin və dünyanın siyasi həyatında baş verən hadisələrin dinləyici tərəfindən anlaşılmasını və mənalandırılmasını əhəmiyyətli dərəcədə asanlaşdırır” [2, s.90].

Məcazların evfemistik şəkildə istifadəsinə də tez-tez rast gəlinir. Belə hallarda müəllif müxtəlif səbəblərdən məlumatı birbaşa ifadə etməyi mümkün hesab etmir. Bu kimi

vəziyyətlərdə metaforanın gücü deyilənlə deyilməyən, müəyyənliklə qeyri-müəyyənlik, şərtliliklə dərin məna arasında tarazlığı təmin etmək qabiliyyətindədir. Məhz bu balans, məcazi konseptualizasiyanı – dünyanı metaforik yolla anlama və təqdim etmə üsulunu xüsusi bir vasitəyə çevirir.

Bundan əlavə, müasir siyasi mətnlərdə məcazların yüksək tezliklə işlənməsi onunla izah olunur ki, metafora adresatın–dinləyicinin, oxucunun şüuruna təsir göstərmək baxımından ən effektiv vasitələrdən biridir. Bu isə, öz növbəsində, siyasi kommunikasiyanın əsas məqsədini təşkil edir.

“Siyasi məcaz – adresatın hər hansı bir siyasi vahidə (siyasətə, partiyaya, proqrama, tədbirə və s.) qarşı müsbət və ya mənfi fikir formalaşdırmaq məqsədilə edilən nitqi təsirdir” [12, s.81].

Başqa sözlə, məcazlardan səmərəli istifadə adresatın siyasi dünyagörüşünün formalaşmasına, emosional fonun qurulmasına və müəyyən bir hadisəyə, şəxsə və ya siyasi prosesə qarşı aydın münasibətin yaranmasına kömək edir. Siyasi liderlərin nitqlərində məcazi arqumentasiya dinləyicilərin siyasi baxışlarını dəyişmək üçün daimi bir vasitə kimi istifadə olunur.

Məcaz — bir anlayışı başqa anlayışla ifadə etmək üçün istifadə olunan dili strukturudur. G.Lakoff və M Johnsonun məşhur nəzəriyyəsinə görə, insan düşüncəsi metaforik əsaslara dayanır. Bu nəzəriyyəyə əsasən, siyasətçilər də mürəkkəb ideyaları cəmiyyətə çatdırmaq üçün məcazlardan istifadə edirlər [7, s.72]. Məsələn: “*Dövlət bir gəmidir*” məcazi ilə liderin kapitan, vətəndaşların isə ekipaj kimi təsvir olunması, ictimai birliyi və itaəti təşviq edir. “*Siyasət bir müharibədir*” deyimi isə siyasi rəqabətin sərt və aqressiv mahiyyətini vurğulayır.

Siyasi diskursda məcazlar bir neçə məqsədlə istifadə olunur: 1. *Emosional təsir* – Məcazlar hisslərə xitab etməklə, dinləyicinin mövqeyinə təsir edir. 2. *İdeoloji mesajlar* – Müəyyən məcazlar vasitəsilə siyasi ideologiyalar yayılır. Məsələn, “xalqın səsi” metaforası demokratik legitimlik yaratmaq üçün istifadə olunur. 3. *Rəqibi ləkələmək* – Rəqibləri “xəstə cəmiyyətin virusu”, “xalq düşməni” kimi təsvir etmək, onları dehumanizasiya etmək üçün bir vasitədir.

Məcazların necə qəbul edildiyi sosial, mədəni və tarixi kontekstdən asılıdır. Eyni məcaz bir cəmiyyətdə pozitiv qarşılandığı halda, başqa bir kontekstdə neqativ reaksiya doğura bilər. Dildəki məcazi leksik vahidlər semantikada yaranır. Məcazi leksik vahidlər insan təfəkkürünün məhsulu olub dilin lüğət tərkibini zənginləşdirən əsas amildir. Məcazlar dilin ifadəlilik imkanlarını artmasında və obrazlı leksikanın yaranmasında önəmli rol oynayır.

Məcazların müxtəlif növləri mövcuddur. Metafor, metonimiya, sinekdoxa və epitet məcazın əsas növləridir. Azərbaycan dilçiliyində məcazlar ilk dəfə sistemli şəkildə tədqiq edən T. Əfəndiyeva yazır: “Məcaz olduqca müxtəlifdir. Bu müxtəliflik sözün əşyavi-məntiqi əlaqələrinin rəngarəngliyi ilə bağlıdır. Həmin əlaqələrin xarakterindən asılı olaraq məcazın müxtəlif növləri özünün göstirir. Bunlardan yığcamlıq, ifadəlilik cəhətdən ən qüvvətliyi metaforadır” [3, s.105].

Siyasi diskursda məcazların rolu yalnız bədii ifadə forması ilə məhdudlaşmır. Onlar ictimai rəyə təsir göstərən, ideoloji çərçivə yaradan və siyasi reallığı formalaşdıran mühüm vasitələrdir. Bu səbəbdən, siyasi nitqlərin və çıxışların tədqiqində məcazların sistemli şəkildə araşdırılması vacibdir.

Siyasi diskursda məcazlar və onların növləri son zamanlar Azərbaycan dilçiliyində müxtəlif alimlər tərəfindən tədqiqata cəlb olunmuşdur [1; 9; 10].

“Bütün sahə leksikaları metaforlaşma üçün mənbədir. Zəngin sahə təcrübələri ənənəvi olaraq hər zaman milli mentaliteti, cəmiyyətin mürəkkəb problemlərini bu yolla həll etməyə çalışır. Dilin semantikasi ikinci nominasiya hesabına dünyanın dil mənzərəsini dəyişir, Son

zamanlar müasir sosiolinqvistik maraq dairəsində hər bir dil hadisəsinin öyrənilməsinə antroposentrik yanaşma ön plana çəkilir” [11, s.51].

Keçmiş ABŞ prezidentləri D. Trump və J. Baydenin siyasi çıxışlarında istifadə etdikləri məcazlar onların ideoloji mövqelərini, seçicilərlə münasibətlərini və siyasi strategiyalarını əks etdirən mühüm dil vasitələridir. Aşağıda hər iki liderin çıxışlarında işlədilən əsas məcaz növləri və onların funksiyaları haqqında araşdırma təqdim edirəm.

D. Trampın çıxışlarında məcazlar çox zaman emosional təsir yaratmaq və seçiciləri qütbləşdirmək məqsədini güdür. Onun ən məşhur məcazlarından biri “The Snake” adlı şeirdən istifadədir. Bu şeir, D.Trumpın təqdimatında, “xeyirxah qadın”ın donmuş ilan xilas edib, lakin ilan tərəfindən sancılmasını təsvir edir. Tramp bu hekayəni, immiqrasiya siyasətinin təhlükələrini vurğulamaq üçün istifadə edir, lakin bəzi tənqidçilər bu yanaşmanın irqçi və dehumanisasiyaedici olduğunu bildirirlər

D.Trumpın çıxışlarında istifadə etdiyi digər məcazlar arasında “dövlət bir xəstədir” – “the state is a patient”, “Amerika bir maşındır” – “America is a machine” və “siyasi mübarizə bir döyüşdür” – “political struggle is a battle” kimi ifadələr yer alır. Bu məcazlar, onun siyasi mübarizəsini müharibə və ya təmir kimi təsvir etməyə xidmət edir.

Araşdırmalar göstərir ki, D.Trumpın çıxışlarında məcazların sayı çoxdur və bunlar çox zaman “ölü” məcazlardır — yəni gündəlik dilə daxil olmuş, artıq orijinal təsirini itirmiş ifadələrdir. Bu məcazlar, seçicilərin emosional reaksiyalarını oyandırmaq və siyasi mesajları gücləndirmək məqsədini güdür .

J. Baydenin çıxışlarında məcazlar daha çox birləşdirici və ümidverici bir ton yaratmağa yönəlmişdir. Məsələn, 2020-ci il Demokratik Milli Konvensiyasında etdiyi çıxışda, o, “ışıqlı gələcək” kimi məcazlardan istifadə edərək, ölkəni birləşdirmək və gələcəyə ümidlə baxmaq mesajları vermişdir .

J.Baydenin çıxışlarında istifadə etdiyi digər məcazlar arasında “Amerika bir ailədir” – “America is a family”, “demokratiya bir bağıdır” – “democracy is a bond” və “ədalət bir işıqdır” – “justice is a light” kimi ifadələr yer alır. Bu məcazlar, onun siyasi mesajlarını daha anlaşılan və qəbul edilə bilən etmək məqsədini güdür.

J.Baydenin çıxışlarında məcazların istifadəsi daha az sayda olsa da, bunlar seçicilərlə emosional əlaqə qurmaq və ümumi dəyərlər ətrafında birləşmək məqsədini güdür.

D. Tramp və J. Baydenin siyasi çıxışlarında istifadə etdikləri məcazlar, onların siyasi dünyagörüşlərini və seçicilərlə münasibətlərini əks etdirən mühüm dil vasitələridir. D.Trampın məcazları daha çox qorxu və qütbləşdirmə məqsədini güdürkən, J.Baydenin məcazları birləşdirici və ümidverici bir ton yaratmağa yönəlmişdir. Bu fərqliliklər, hər iki liderin siyasi strategiyalarını və kommunikasiya tərzlərini anlamağa kömək edir. “Tədqiqatçıların yekdil rəyinə görə, siyasi diskursda metaforlardan istifadə olunması mühüm əhəmiyyət daşıyır və manipulyasiya etmək, ictimai fikrə təsir göstərmək, onları dilin bu mühüm üslubi vasitəsindən istifadə etməklə lazımi istiqamətə yönəltmək, inandırmaq məqsədini güdür. Siyasi diskursda metaforlardan istifadə etmək siyasətçiyə öz nitqini ifadəli, təsirli etməklə yanaşı, dilin üslubi imkanlarını işə salaraq öz niyyət və istəklərini həyata keçirmək vasitəsi hesab olunur” [9, s.35].

Azərbaycan prezidenti İlham Əliyevin çıxışlarında biz məcazlardan, onların bir növü olan metaforalardan çox intüensiv şəkildə istifadənin şahidi oluruq. Məqalədə prezident İlham Əliyevin Moskvanın və Bütün Rusiyanın Patriarxı Kirillə və İran İslam Respublikasının prezidenti Məsud Rezekşianla keçirilən görüşdəki çıxışlarında, o cümlədən, Prezidenti İlham Əliyevin Vyetnam Sosialist Respublikasının “Vietnam News Agency” agentliyinə verdiyi müsahibəsində işlənən məcazlardan metaforlardan istifadə etmişik. Nümunələrə nəzər salaq.

“Qarşınızda yəqin ki, öz İlahi missiyası ilə əlaqədar bütün dünya ölkələrinə səfər etmək imkanına malik olan insan əyləşib”. Bu ifadədə “İlahi missiya” məcazi, Patriarxın dini vəzifəsini və məsuliyyətini vurğulamaq üçün istifadə olunur.

“Sizinlə bu məsələ ətrafında fikir mübadiləsi apardığımız kimi, Azərbaycanda konfessiyalararası və millətlərarası sülh və anlaşma, qarşılıqlı dəstək hökm sürür”. “Hökm sürür” ifadəsi burada sülh və anlaşmanın güclü və hökmran olduğunu ifadə etmək üçün məcaz olaraq işlədilir.

“Azərbaycan Sizin üçün yad ölkə deyil”. “Yad ölkə” ifadəsi burada Azərbaycanla Patriarx arasında yaxın və tanış bir əlaqənin olduğunu vurğulamaq üçün məcaz olaraq işlədilir.

“Sizin uzun illər ərzində Azərbaycan xalqının böyük dostu olduğunuzu bilirik”. “Böyük dost” ifadəsi burada Patriarxın Azərbaycan xalqı ilə olan yaxın və dostca münasibətini ifadə etmək üçün məcazdır. Bu məcazlar, çıxışlarda emosional təsir yaratmaq, münasibətlərin dərinliyini və əhəmiyyətini vurğulamaq məqsədini daşıyır [5]. **Məsələn, 2024-cü ildə Bakıda sizin əsgərlərin Vyetnam müharibəsində qəhrəmanlığına həsr edilmiş “Əfsanə yaradanlar” filminin nümayişi oldu.** Bu ifadə, Azərbaycanın Vyetnam müharibəsindəki əsgərlərinin qəhrəmanlığını tərənnüm edən bir sənət əsərinin adıdır. “Əfsanə yaradanlar” termini, həmin əsgərlərin göstərdikləri şücaətin və qəhrəmanlığın zamanla əfsanəyə çevriləcəyini vurğulayır.

Həmin il paytaxtımızda Vyetnam Lideri Ho Şi Minin Azərbaycana səfərinin 65 illiyi münasibətilə Vyetnam Günləri keçirildi . Bu tədbir, Vyetnamın Azərbaycanın paytaxtı Bakıda təşkil etdiyi mədəniyyət günlərini ifadə edir. “Günlər” sözü, müəyyən bir dövr ərzində baş verən hadisələri və ya fəaliyyətləri simvolizə edir.

İnanıram ki, cənab Lamın səfəri daha fəal əməkdaşlığa mühüm təkan olacaq, Azərbaycanla Vyetnam arasında münasibətlərin dostluq və qarşılıqlı hörmət ruhunda inkişafı üçün yeni üfüqlər açacaq. Bu ifadə, qarşıdakı səfərin Azərbaycanla Vyetnam arasındakı münasibətləri daha da inkişaf etdirəcəyini və yeni imkanlar yaradacağını bildirir. “Üfüqlər” leksik vahidi, gələcək perspektivləri və yeni başlanğıcları simvolizə edir.

“Qarşıdakı səfər siyasi və ideoloji zəmində qarşılıqlı fəaliyyətin yüksək səviyyəsinin əlavə təsdiqi olacaq”: Bu ifadə, iki ölkə arasındakı münasibətlərin daha da möhkəmləndiyini və qarşılıqlı hörmətin artdığını vurğulayır. “Yüksək səviyyə” birləşməsi termini, münasibətlərin keyfiyyətini və dərinliyini simvolizə edir [6].

“Azərbaycan-İran dostluq, qardaşlıq münasibətlərinin inkişafına öz dəyərli töhfəsini verəcək” – Bu ifadədə “dəyərli töhfə” metaforası istifadə edilmişdir. “Töhfə” sözü bir şeyə əlavə edilən dəyəri bildirir, burada isə iki ölkənin münasibətlərinə əlavə edilən müsbət təsir nəzərdə tutulur.

“Bu gün dövlətlərarası münasibətlərimiz bu möhkəm təməl üzərində inkişaf edir” – “Möhkəm təməl” ifadəsi, münasibətlərin güclü və dayanıqlı bir əsas üzərində qurulduğunu bildirir.

“Biz bütün məsələlərə səmimi şərait əsnasında öz fikirlərimizi bildirmişik” – “Səmimi şərait” ifadəsi, açıq və dürüst bir mühitdə fikir mübadiləsinin aparıldığını göstərir.

“Prezidentin səfərinə qədər çox fəal təmaslar həyata keçirilirdi” – “Fəal təmaslar” ifadəsi, intensiv və davamlı əlaqələrin qurulduğunu bildirir.

“Əminəm ki, qəbul edilmiş qərarlar bizim əlaqələrimizi uzun illər bundan sonra yüksələn xətlə aparacaq” – “Yüksələn xətt” metaforası, əlaqələrin davamlı olaraq yaxşılaşacağını və inkişaf edəcəyini ifadə edir.

Bu məcazlar mətndəki fikirlərin daha təsirli və obrazlı şəkildə ifadə olunmasına kömək edir. Məcazlar, İlham Əliyev kimi siyasi liderlərin çıxışlarında, siyasi fikirlərin və dövlət

siyasətinin xalq arasında daha aydın və təsirli bir şəkildə qəbul edilməsinə kömək edir. Bu metaforalar həm də siyasi ideologiyaların, gücün və milli həmrəyliyin gücləndirilməsi məqsədini daşıyır. Azərbaycanda siyasi diskursda metaforaların rolu böyükdür və onlar, xalqın düşüncələrini formalaşdırmaq və onlara siyasi məqsədləri izah etmək üçün vacib bir vasitədir.

Ədəbiyyat

1. Babayeva, N. Siyasi diskursda koqnitiv-nitq strategiyaları və lingvistik şəxsiyyət məsələsi // Naxçıvan: Axtarışlar (ədəbiyyatşünaslıq, folklorşünaslıq, dilçilik və sənətşünaslıq)–2024. – s.75-80
2. Charteris-Black, J. Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor (2nd ed.) . Palgrave Macmillan.–2011. –370 p.
3. Əfəndiyeva, T. Azərbaycan dilinin leksik üslubiyatı / –Bakı: Elm və təhsil, 2011.–351 s.
4. <https://president.az/az/articles/view/68684>
5. <https://president.az/az/articles/view/68706>
6. <https://president.az/az/articles/view/68726>
7. Lakoff, G., Johnson, M. Metaphors We Live By /University of Chicago Press. 1980.242 p.
8. Orucova D. Müasir ingilis dilində dini metaforaların lingvokulturoloji perspektivləri:/fil.ü. fəl. dok. diss. Avtoreferatı/ –Naxçıvan, 2024, –32 s.
9. Rəsulova, C. Siyasi diskursda metaforlar // Bakı Qızlar Universiteti Elmi əsərlər Cild 11 №1 2020(41).–s. 33-38.
10. Sadıqova G. Azərbaycan və Amerika prezidentlərinin çıxışlarında siyasi metaforaların əsas mənbə domenləri // QƏDİM DİYAR Beynəlxalq onlayn elmi jurnal. – 2023 / Cild: 5 Sayı: 11 / 45-51
11. Səfərova, A. Metaforlaşma hadisəsi diskursiv təhlil obyektinə kimi // – Bakı: Bakı Dövlət Universiteti. Dil və Ədəbiyyat. Beynəlxalq elmi - nəzəri jurnal, – 2019. №3(111), – s.50-53.
12. Steen Gerard J. Language and Metaphor: A Multidisciplinary Approach / – Cambridge University Press.–2021.–400 p.

РОЛЬ МЕТАФОР В ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ НА АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Тахмезова Гюнай Ягуб кызы

Резюме

В данной статье исследуется функция и значимость метафор в политическом дискурсе. Целью является показать, как метафоры используются не только как элемент художественного стиля, но и как идеологический инструмент. С помощью метафор политики устанавливают эмоциональную связь с аудиторией, упрощают сложные идеи и формируют общественное сознание. В статье опираются как на классическую теорию риторики, так и на современные методы анализа дискурса. Метафоры в политическом дискурсе играют важную роль как мощные средства выражения, упрощения сложных идей, формирования общественного мнения и создания эмоционального воздействия. Сравнительный анализ политических метафор на азербайджанском и английском языках показывает, как культурные и языковые структуры этих языков влияют на использование метафор. В обоих языках метафоры являются не только художественными средствами языка, но и идеологическими и стратегическими инструментами. Они используются политическими лидерами для передачи своих сообщений аудитории, направления общественного мнения и определения

политической повестки дня. Анализ метафор помогает понять глубокие структуры политического дискурса и динамику власти. В статье рассматриваются метафоры, которые являются самым распространённым видом образных выражений.

THE ROLE OF METAPHORS IN POLITICAL DISCOURSE IN AZERBAIJANI AND ENGLISH LANGUAGES

Takhmezova Gunay Yagub

Summary

This article explores the function and significance of metaphors in political discourse. The aim is to demonstrate how metaphors are utilized not only as elements of artistic style but also as ideological tools. Through metaphors, politicians establish an emotional connection with the audience, simplify complex ideas, and shape public consciousness. The article draws upon both classical rhetoric theory and contemporary discourse analysis methods. In political discourse, metaphors serve as powerful means of expression, playing a crucial role in simplifying complex ideas, shaping public opinion, and creating emotional impact. A comparative analysis of political metaphors in Azerbaijani and English languages reveals how the cultural and linguistic structures of these languages influence the use of metaphors. In both languages, metaphors are not only artistic devices of language but also ideological and strategic tools. They are employed by political leaders to convey their messages to the audience, direct public opinion, and set the political agenda. Analyzing metaphors helps in understanding the deep structures of political discourse and the dynamics of power. The article discusses metaphors, which are the most commonly used type of figurative language.

Rəyçi: F.ü.f.d., dosent Nigar Babayeva

Bakı Slavyan Universitetinin 14 may 2025-ci iltarixli iclasın 06 saylı protokolu

Daxil olma tarixi 23 may 2025-ci il